

Haudat lijoen törmässä

Titta Kallio-Seppä, Janne Ikäheimo & Kirsti Paavola (toim.): Iin Vanhan haminan kirkko ja hautausmaa. Arkeologisia tutkimuksia. Wasa Graphics 2011. 178 s.

Esihistoriallisiin hautoihin kohdistuvilla tarkoilla arkeologisilla tutkimuksilla on Suomessa yli satavuotiset perinteet – tarkoitan sanalla tarkka sitä, että työ tehdään hautojen yksityiskohtia myöten. Varmasti kuuluisin esimerkki on Perniön Yliskylän kalmistosta vuonna 1895 tehty tutkimus.

Historiallisen ajan hautojen tutkimuksen alku on paljon

myöhäisempi ja palautuu ainakin keskiajan ja uuden ajan alun osalta käytännössä toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Syynä tähän voi uskoa olleen ainakin sen, että historiallisen ajan kaivausten pääkiinnostus on ollut rakennus- ja rakennehistoriassa. Samoin hautojen esineiden ilmeinen väheneminen ja lopulta häviäminen esihistorian ja historiallisen ajan rajalla (mikä tietysti itsessään on antanut perustelun luoda rajan mainittujen jakojen välille ollen siten ikään kuin itseään selittävä ilmiö) antoi syyn tutkimuksen vähenemiseen aikana, jolloin luonnontieteellisiä menetelmiä ei ollut tai niitä ei ainakaan tunnettu. Syitä yhdistävä piirre voi olla se, etteivät ennen 1980-lukua tutkimuksia tehneet arkeologian ammattilaiset, vaan esimerkiksi rakennustutkijat, arkkitehdit ja historianopettajat.

Viime vuosikymmenten aikana historiallisen ajan hautojen tarkkaan tutkimukseen on alettu kiinnittää ansaittua huomiota. Voi sanoa, että ollaan sellaisen ajan kynnyksellä, jolloin eri hautapaikkojen vertailevia tutkimuksia ja siten laajempia arvioita ja tulkintoja maan historiasta voidaan alkaa tehdä. Erinomaisia edellytyksiä tähän antaa seuraavassa arvioitava kirja. *Lin Vanhan haminan kirkko ja hautausmaa* on usean kirjoittajan artikkeleista muodostuva kokonaisuus, jossa tarkastellaan monipuolisesti paikan arkeologisia kaivauksia, havaintoja ja talteen otetun aineiston analyysia tulkintoineen. Johdannossa kirjan todetaan olevan ”lähinnä laajennettu kaivausraportti”, mutta toki se on enemmänkin, sillä tarkastelu ulotetaan huomattavan laajalle. Kaivauksen lähtökohta olivat kunnallistöiden aiheuttamat koekaivaukset, jotka laajenivat varsinaiseksi kenttäkaivaukseksi hyvinkin sofistikoituneen menetelmien. Kaikki tämä tehtiin kesällä 2009. On perusteltua nostaa hattua sille, että julkaisu on olemassa jo vuonna 2011.

Luvussa arkeologisten hautakäivästen historiasta käydään lyhyesti läpi monia kiinnostavia kohteita, mutta valitettavasti kovin vahvasti 2000-luvulla pysyvä – nuoria sukupolvia tuntuu yhä vähemmän kiinnostavan asioiden syvät taustat. Tämän jälkeen siirrytään seudun historiallisten vaiheiden käsittelyyn ja otetaan hyvin huomioon Perämeren rannikon olennaiset piirteet. Olisi kuitenkin ollut hyvä, että niin sanotun Pähkinäsaaren rauhan rajalinjasta käsiteltäessä olisi otettu huomioon Gallénin ja Lindin varsin uskottava tulkinta, jossa nykyisen valtioraja-ajattelun tilalle on tuotu paremmin vanhempien aikojen olosuhteisiin soveltuva yhteismaatulkinta. Mutta onhan se niinkin kaukaa muinaisuuden ajalta kuin 1980-luvulta.

Siirryttäessä lin kirkkojen ja kirkkomaiden käsittelyyn toisaalta historiallisten, toisaalta arkeologisten lähteiden perusteella on syytä antaa tunnustus tekstin johdonmukaisuudelle ja antoisuudelle. Muutama huomio lienee silti paikallaan. Äskettäin edesmennyt Museoviraston tutkija Markku Torvonen pyrki johdonmukaisesti hahmottamaan pitäjän kirkkojen sijaintia eri aikoina, mikä olisi ansainnut maininnan. Toinen seikka on noin 30 vuoden kirkoton aika noin vuoden 1582 ja noin 1620 rakennetun kirkon välillä. Jouko Vahtola on sinänsä hyvin perustellusti tulkinut asian siten, että tuolloin olisi käytössä ollut jokin tai jotkut lin taloista. Myös saarnahuone nousee mahdollisuutena esiin. Hyvinkin on voitu joutua tilanteeseen, jossa heti palon jälkeen varsinaisen kirkkorakennuksen puuttuessa olisi käytetty asuintiloja – ehkä kuitenkin mieluummin esimerkiksi pappilaa kuin talonpoikien koteja? – mutta kun uusi kirkkorakennus tehtiin, ei se ollut alueen seurakunta-aseman mukaisesti saarnahuone vaan kirkko. Tämä riippumatta siitä, kuinka vaatimaton se on ollut.

Kolmantena seikkana on ehkä hyvä pohtia terminologiaa. Kautta kirjan esiintyvät termit hautausmaa ja kirkkomaa (tai -tarha) rinnakkain ja tarkoittamassa samaa asiaa. Olisi perusteltua erotella nämä termit sisältönsä mukaan, jolloin kirkkomaa tai -tarha tarkoittaisi aidalla erotettua ja kirkkorakennusta ympäröivää pyhää aluetta, muiden tehtävien ohessa oli hautapaikka. Hautausmaa taas on kirkkorakennuksen ja kirkkomaan ulkopuolelle kaavoitettu nimenomaan hautauksia varten muodostettu alue (ks. kirja *Levähdyspaikka: Vantaan seurakuntien hautausmaat keskialjalta nykypäivään*, 2004). Näiden syntyä ja palautuu pääosin 1700-luvulle, siis aikaan, jolloin kirkkojen lattian alle hautaamisesta luovuttiin, kirkkomat saivat ottaa vastaan vainajien tulvan ja muuttuivat liian ahtaiksi. Vanhemmista kirkkomaiden ulkopuolelle tehdyistä epävirallisista hautapaikoista, joita on äskettäin löydetty Espoosta, voisi käyttää termiä kyläkalmisto.

Kirjassa otetaan kiitettävästi esille myös se, miten lin Vanhan haminan nykyiset asukkaat suhtautuvat perimätietona ja myös löytöinä havaittuun kirkkomahaan. Tällaisen tietojen keräämisen ja kirjaamisen tulisi olla yksi tulevan tutkimuksen linjoista ja rutiineista. Tätä työtä voisi tehdä hiukan toisesta näkökulmasta myös silloin, kun tutkitaan kohdetta, josta paikkakunnalla ei ennen kaivausta ole ollut mitään tietoa.

Luvussa vainajien hautausmaasta esitellään luututkimukseen ja luiden lukumäärään perustuen antoisia tuloksia sukupuoli- ja ikäjakaumasta eri kohteissa, mikä antaa mahdollisuuksia arvioida menneisyyttä ajalta, jolta kirjallisia lähteitä ei ole. Eroja eri hautapaikkojen välillä voidaan taas havaita siinä, käytettiinkö arkuja vai ei. Minulle oli yllätys se, että lin kaivausten vainajat oli haudattu arkuissa. Omien kokemusteni perusteella

arkkuhautaus on voittopuolisesti uuden ajan alkupuolella alkanut tapa, mikä selvästi näkyy esimerkiksi Rengon kirkon haudoissa. Toinen mielenkiintoinen seikka on, tarkasteltaessa harvoja, lähinnä 1980-luvulta lähtien tarkasti tutkittuja hautakokonaisuuksia, että rahoja on pantu vainajan mukaan satunnaisesti. listä niitä löytyi kahdesta haudasta, kun taas mainituksa Rengon kokonaisuudessa ei yhtään.

Kasvi-, hyönteis- ja eläinluujäänneiden tutkimus saa korkean arvosanan, samalla kun ihmisen luiden tarkastelu eri sairaus- ja muiden muutosilmiöiden analyysineen ansaitsee kiitettävän. Erityisen kiinnostava kulttuuriulottuvuus on erään vainajan joidenkin hampaiden kulumisen siten, että kysymyksessä saattaa olla todistus varhaisesta piipunpoltosta. Kirjan loppupuolella käsitellään eräänlaisena case studyna haudan numero 36 naisvainajaa. Se lienee otettu mukaan osittain siksi, että vainajan mukaan hauta-antimeksi oli sijoitettu riipusristi. Toki on muitakin perusteltuja syitä, mutta risti laajentaa näköalat maantieteellisesti todella merkittävästi. Kysymys on selvästikin bysanttilaiseen tai ortodoksiseen piiriin kuuluvasta esineestä, joka antaa mahdollisuuksia pohtia kulttuurisia yhteyksiä.

Iin vanhan Haminan kirkko ja hautausmaa on kirja, jota historioitsijoiden soisi lukevan. Tietojen ja tulkintojen ohella se lisäisi ymmärrystä siitä, kuinka komplisoitua ja syvällistä arkeologista, luonnontieteellistä ja muuta asiantuntevasta vaativaa työtä on tehtävä tiedon likistämiseksi maasta kaivevasta aineistosta.

– MARKUS HIEKKANEN